

A U R A

TIDSKRIFT FÖR AKADEMISKA STUDIER AV NYRELIGIOSITET

Den fiktive Aguéli – Identifikationsobjekt och projektionsyta för unga manliga konvertiter till islam

Susanne Olsson & Simon Sorgenfrei

Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet, Vol. 9 (2017), 81-106.
doi: <https://doi.org/10.31265/aura.520>

De första tio årgångarna, utgivna mellan 2009 och 2018, av *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) publicerades ursprungligen i tryckt format. Från och med volym 11 (2020), har tidskriften omarbetats till en diamond open access-tidskrift, och har bytt namn till *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). Samtliga artiklar, redaktionella texter och bokrecensioner från volymerna 1–10 publiceras nu online med open access (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) med tillstånd från författarna.

For the first ten volumes, published between 2009 and 2018, *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) was exclusively available in printed form. Starting with volume 11 (2020), the journal is re-envisioned as a diamond open access journal and will be renamed *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). All articles, editorials, and reviews from volumes 1–10 are published online in open access form (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) with the permission of the author(s).

Den fiktive Aguéli

Identifikationsobjekt och projektionsyta för unga manliga konvertiter till islam

Susanne Olsson & Simon Sorgenfrei

Ivan Aguéli (1869–1917) – eller Abd al-Hadi al-Aghili som han kom att kalla sig som muslim – är den första mer allmänt kända svenska konvertiten till islam. Som konstnär, anarkist, swedenborgare, teosof och, inte minst, muslim, väckte hans livsval och bohemiska stil förundran redan under hans livstid. Ett exempel på detta finner vi i en liten hågkomst av en av Aguélis gamla studiekamrater, arkeologen Wilhelm Wennersten (1867–1931), publicerad i tidningen *Gotlänningen* den 1 december 1917:

Jag gick nedför Järnbrogatan och fick syn på en konstig skepnad i en fotsid burnus, stickad och tjock, så att den skulle dugt till täcke vid Nordpolen. Skepnadens huvud var täckt av en kaukasisk pälsmössa.

Sedan orientalistkongressen 1888 hade jag ej skådat en slik habit. Det var något i gången och rörelserna som väckte minnen. Ett på måfå framslängt 'John' och ett reserverat 'Sallem', på vilket följde ett på rätt dålig svenska: 'Vem känn te mi?' och John var avslöjad. Om några minuter sutto vi i min skrubb. Och jag fick del av hans äventyr.

Ivan Aguéli hette ursprungligen John Agelii, men förryskade sitt förnamn och förfranskade sitt efternamn i och med flytten till Paris 1890 (för Aguélis biografi, se Gauffin 1940–1941, Wessel 1988). Det reser-

verade ”Sallem” han undslipper sig betyder frid eller fred (*salam*) och är en vanlig hälsningsfras på arabiska.

Genom sitt spännande och ovanliga liv har Aguéli i vissa kretsar blivit något av en kultfigur, och i mötet med svenska konvertiter till islam dyker hans namn ofta upp. I följande artikel ska vi analysera den roll Aguéli kan spela för svenska konvertiter till islam, och då huvudsakligen med fokus på *föreställningar* om, *representationer* och *meta-representation* av Aguéli, inte minst som dessa kommer till uttryck i, och genom läsningar av Torbjörn Säfves roman *Ivan Aguéli – en roman om frihet* (1981).

Torbjörn Säfve

Författaren Torbjörn Säfve (f. 1941) ska ha konverterat till islam under 1970-talet och antog då det muslimska namnet Ali Touba. Säfve/Ali Touba är ett tidigt exempel på Aguélis betydelse för en svensk konvertit till islam, vilket inte minst den ovan nämnda romanen är ett exempel på. I den självbiografiska boken *Jag har valt att dyrka kvinnorna* (1993) beskriver Säfve sitt intresse för anarkism och socialism, sin strävan efter frihet, liksom sin väg till sufism genom resor i Nordafrika. Denna självbiografiska beskrivningen påminner till stor del om hans romanskildring av Aguéli. Sufism har varit föremål för flera av Säfves romaner. Romanen om Aguéli publicerades 1981, nio år senare, 1990 publicerades *Den stulna bönemattan: Sufisk visdom i urval*, romanen *Var inte rädd* om den andalusiske sufimystikern Ibn Arabi (d. 1240) kom ut 1992 och i senare romaner som exempelvis *De sanna och de falska* (2007) är också islam och sufism närvarande teman. Säfve har likt Aguéli närmat sig islam främst genom Ibn Arabi. I en intervju av Uppsalaförfattaren Mohamed Omar, som vi ska återkomma till nedan, för *Minaret* 2007, berättade Säfve om sin då mer än tretti-åriga relation med Ibn Arabi. En relation som ”förddjupades i och med skrivandet av romanen *Ivan Aguéli* (Abdul Hadi).” Ibn Arabi,

säger Säfve, ”är fortfarande för mig den mest imponerande fritänkaren inom islam.” (Omar 2007). Ordet fritänkare blir framträdande, även i romanen om Aguéli. I intervjun återkommer också tanken – som brann hos Aguéli – om att kunna överbrygga en upplevd klyfta mellan öst och väst, islam och Europa, parad med en kritik riktad mot Europa och islamofobiska attityder:

Mohamed Omar: *Det finns de som menar att islam och något man kallar ”Väst” inte går att förena. Varför existerar dessa mentala blockeringar som sätter upp hinder mellan kulturer och religioner?*

Torbjörn Säfve: Blockeringar orsakas av den plågsamt aktiva desinformationsindustrin. Det är därför jag inte längre ser på teve eller läser dagstidningar. På så vis slipper man blockeringarna.

MO: *Islamofobin är ett fenomen som växer för varje dag. Muslimer ses med misstänksamhet och utestängs från arbetsmarknaden. Muslimska kvinnor som klär sig i sjal diskrimineras. Vad tror du om utvecklingen?*

TS: I det fascistoida Europa är givetvis muslimerna vår tids ”judar”, som helst bör kickas ut eller ”avprogrammeras”; några vill säkert spärra in dem i koncentrationsläger med eller utan gasugnar. Imbecilliteten är hart när outrotlig både i Europa och i andra världsdelar. Det kan vi lära oss av historien. (Omar 2007)

Aguéli och Ibn Arabi framträder i intervjun som sufiska fritänkare vilka också erbjuder ett alternativ till den omgivande ”imbecilliteten”. Aguéli fungerar som identifikationsobjekt för Säfve och Omar som konvertiter till islam, och får samtidigt stå modell för en mer eller mindre politiskt engagerad islamtolkning. Detta är också teman som framträder i Säfves roman.

Ivan Aguéli: En roman om frihet

I *En roman om frihet* ges förstäligt nog inte några källhänvisningar, men i beskrivningen av boken på Norstedts hemsida nämns att Säfve

bedrivit ett omfattande forskningsarbete och att han byggt romanen på omfattande bakgrundsmaterial.³⁷ Men vad som är historiska fakta och vad som är Säfves självspgling i dessa biografiska texter kan man inte enkelt avgöra. Vad Säfve mer än något annat skriver fram, är just bilden av en fritänkare och frihetssträvare. Något som för övrigt är ett tema som går igen i Säfves verk, såväl i hans biografiska roman, som i hans självbiografiska texter.

Säfves roman om Aguéli fokuserar mycket på hans liv som konstnär, hans politiska och existentiella funderingar, hans resor och komplicerade relationer med människor av alla de slag. Med tanke på att Torbjörn Säfve själv säger sig vara sufi förväntar sig nog de flesta läsare att denna bok ska redogöra för hans tolkning av Aguélis väg till sufismen och uttolkning av densamma – men detta utgör en mycket liten del av romanen – istället är det revolutionären Aguéli som står i fokus, som gör uppror mot allt från den stränga fadern till omgivande samhällen: ”Jag beslöt mig för att bli ett Fanstyg och ett Elände. Jag drömde om att bli en riktig vilde, som ingen förbannad översittare i världen kunde tämja” (Säfve 1987: 14). Säfve nämner dock i förbigående att Aguéli redan som ung läser en artikel från månadsmagasinet *Framtiden* om ”Muhammed och Islam enligt nyare forskning”, som han finner inspirerande. Han romantiserar bilden av den fria araben som ett naturens barn, som bara följer sin egen vilja och inte några myndigheter. ”Muhammedaner” beskrivs som jämlika, utan de sociala skillnader som präglar kristna folk (Säfve 1987: 25).

Även under skoltiden målar Säfve Aguéli som en fritänkare. Vid Falu regelverk ifrågasätter rektorn hans frånvaro från söndagarnas gudstjänster men Aguéli slipper undan på grund av att han definierade sig som ”Muhammedan”. Endast en lärare faller honom i smaken, en

³⁷ <http://www.norstedts.se/bocker/106131-ivan-agueli>. (besökt 2017-06-13)

mystisk och tillbakadragen lärare i botanik och zoologi. Denna bär dessutom kaftan, och Säfve låter Aguéli svära på att han själv en dag ska bära sådan inför allas åsyn. Aguélis vuxna liv tecknas, med alla dess resor och existentiella funderingar som samtidigt tar sig uttryck i måleri och konstteori. Här finner vi också mötet med islam under tiden i Paris:

Till syvende och sist föredrar jag Koranen. Jag förstår arabernas fanatism, jag gillar den. Jag älskar Allah och den arabiska anden. Jag betraktar mig som den största av idioter tills jag lär mig arabiska. Min smak för det 'exotiska' kommer från min nihilism och min längtan efter det primitiva, hatet mot mitt fosterland, min ras, mitt naturliga språk, min uppfostran, mot allt det som påminner om min ungdom och min förflutna tillvaros fasor. Det är alltså en mycket personlig sak. (Säfve 1987: 148–149)

Under en resa till Egypten konverterar han slutligen till islam och senare, under ett besök i Sala, beskriver Säfve hur hans mamma plågas av hans närvaro. Han skämmer ut sin familj när han bugar på knä mot Mecka på morgonen. Ofta får man som läsare intryck av en slags uppvisning. Ett sätt att sticka ut från mängden. Att inte anpassa sig.

Åter i Egypten träffar han italienaren Enrico Insabato (1878–1963), "som vurmar för arabisk mentalitet" (Säfve 1987: 227), och tillsammans vill de arbeta för en frihetlig allians mellan Europa och den muslimska världen: "VI ÖNSKAR I HELA CIVILISATIONENS EGET INTRESSE ATT ISLAM BLIR REN OCH STARK" (Säfve 1987: 228). Men intresset kommer för Aguéli allt mer att vända sig mot studierna av arabiska, och inte minst av Ibn Arabi. Han läser dagligen Ibn Arabis *De meckanska uppenbarelserna*, vilket han i romanen kallar "Ibn-Arabis mest storslagna verk" (Säfve 1987: 229). Säfve låter honom skriva i sin anteckningsbok: "Ibn-Arabis skönhet består i kon-

sten att begränsa sig, i den plötsliga tystnaden. I botten av hans väsen brinner det måttliga leendet” (Säfve 1987: 229). Aguéli återvänder till Frankrike efter sju år i Egypten, som behandlas på några få sidor i boken, och avluder sedan under ett tåg i Spanien.

Ett framträdande tema i romanen är identifikationen med det orientaliska som ”det andra” som gör honom speciell, eller ”omöjlig” med Säfves ord:

Hur många år har jag levat utanför all europeisk tankegång? Det är ett märkvärdigt opium: moskéer och gamla arabiska handskrifter. Det gör en omöjlig för västerlandet. Jag har Orienten med mig invärtes i alla väder. Det gör att jag tänker mig solen några grader högre i zenit, vilket ger ett oförgätligt ljus över tingen och sammanfaller med det jag kallar det *psychiska perspektivet*. (Säfve 1987: 291)

Aguéli framställs ofta som sufi och så även i Säfves roman, men vilken typ av sufism han skulle ha omfattat kan man av romanen inte utröna. I romanen säger Aguéli: ”... att identifiera sig med Allah. Det är sufismen i sin mest överjordiska form. Jag imponerades av den vanvettiga pretentionen – tills jag insåg att den är en ren hädelse, bokstavligen den *renaste* hädelsen.” (Säfve 1987: 295). Ingen förklaring tillkommer. Det är upp till läsaren att försöka förstå vad som sägs här. Eller inte.

Mohamed Omar

Mohamed Omar har, i minst lika hög grad som Säfve, haft ett nära och komplext förhållande till Aguéli, som konvertit (till en rad olika positioner). Som vi kunde se i den ovan citerade intervjun har han också under perioder inspirerats av Säfve och hans roman om Aguéli. Sedan tidigt 2000-tal har Omar på olika sätt behandlat Ivan Aguéli i

en lång rad artiklar och blogginlägg. Han driver bokförlaget Aguéli,³⁸ och bloggen Nya Il Convito – döpt efter den tidskrift – *Il Convito* – Aguéli gav ut under sin tid i Egypten tillsammans med Enrico Insabato. Omar gestaltar dessutom Ivan Aguéli i form av figuren Steampunk Agueli, som också kommit att kallas Anti-kalifen.³⁹

Liksom Aguéli, och Säfve, har Omar ofta intagit radikala positioner och ståndpunkter. Han konverterade till islam i mitten av 1990-talet (Omar 2012: 8–9), och uppmärksammades stort när han debuterade som poet med samlingen *Tregångare* 2005. Mellan åren 2006–2008 agerade han redaktör för den muslimska tidskriften *Minaret – tidskrift för svensk muslimsk kultur* och under denna period kan han sägas ha företrätt en islamtolkning som under åren efter den elfte september 2001 ibland gick under namnet progressiv islam (se exempelvis Safi 2003). Inte minst kom Omar under dessa år att förknippas med sufism och var, liksom Aguéli, initierad i en gren av den sufiska Shadhiliyya-orden. Aguélis postkoloniala ambitioner, tydliga främst i hans arbete med *Il Convito*, tycks även ha inspirerat Omar. Ett exempel finner vi i Omars redaktionella förord till *Minaret* nr. 4, 2006:

Sverige formligen kryllar av muslimska intellektuella, författare, politiskt aktiva, mystiker och tänkare, från arabvärlden, Asien, Afrika och de muslimska delarna av Europa. De behöver bli sedda, översatta, intervjuade, stimulerade. Om de fick möjlighet att träda fram ur osynligheten, skulle de otvivelaktigt vitalisera samtalet kring islam, integration och mångkultur (Omar 2006: 4).

³⁸ På förlaget har huvudsakligen Omars egna böcker getts ut, den senaste *Antikalifen III – bort och hem igen*, gavs ut 2017.

³⁹ Se, <https://nyailconvito.wordpress.com/2015/02/19/vem-ar-steampunk-agueli/> (besökt 2017-08-24), <https://detgodasamhallet.com/2015/05/22/nar-jag-blev-antikalifen/> (besökt 2017-08-24)

Några år senare, 2009, gjorde Omar emellertid en drastisk vändning och utropade sig till en ”radikal muslim”.⁴⁰ Under åren därefter identifierade han sig som islamist och kom i media att, snarare än med sin poesi, förknippas med samröre med antisemiter och förintelseförnekare.⁴¹ År 2012 gjorde Omar dock avbön från islamismen och året därpå figurerade han i kommunistiska kretsar och skrev bland annat i Sveriges Kommunistiska Partis organ *Riktpunkt*.⁴² En tid därefter närmade han sig istället nationalistiska och högerkonservativa sfärer, delvis som flitig skribent på bloggen *Det Goda Samhället*. Där tillkännagav han också i början av 2016 att han inte längre var muslim: ”Jag är inte längre troende. Så här i efterhand tvivlar jag på att jag någonsin varit troende.”⁴³ Även i denna utveckling finner han en motsvarighet i Aguéli som, menar Omar, under slutet av sitt liv utvecklades till en ”nationellt sinnad konstnär” som, om han fått leva, ”hade kunnat utvecklas till en av våra finaste landskapsmålare och folklivsskildrare”.⁴⁴ Under senare år har Omar allt mer kommit att profilera sig som islam-kritiker, och under 2017 bytt namn till Eddie Råbock.⁴⁵

Genom hela denna resa har Aguéli funnits med, genom bokförlaget Aguéli, bloggen *Il Convito* och gestaltningen av *Steampunk Aguéli*. Det

⁴⁰ <http://www.expressen.se/kultur/gaza-har-gjort-mig-radikal/>, (besökt 2017-08-24)

⁴¹ http://expo.se/2009/mohamed-omar-planerar-antisionistisk-kongress_2733.html (besökt 2017-08-24)

⁴² <http://www.riktpunkt.nu/2013/06/turkiet-dra-at-helvete-akp/>, (besökt 2017-08-24)

⁴³ (<https://detgodasamhallet.com/2016/02/17/tillbaka-till-framtiden/>) (besökt 2017-08-24)

⁴⁴ <https://detgodasamhallet.com/2015/11/22/karleken-vann/> (besökt 2017-09-27)

⁴⁵ Delvis anlitad av Sverigedemokraterna, <http://nwt.se/karlstad/2017/03/04/det-ar-inte-muslimerna-jag-har> (besökt 2017-08-24), om namnbytet https://www.youtube.com/watch?v=IQLL_0IX7OE (besökt 2017-09-11)

tycks som att Omar i Aguéli – som flera gånger omskapade sig själv – finner en inspirationskälla för att skapa en självständig väg genom livet, där han på sin individualistiska bana ofta intar en radikal hållning i de olika vägval han gör, oavhängigt om just denna politiska eller religiösa hållning har en självklar motsvarighet i Aguélis biografi. Ett exempel på denna hållning finner vi redan i ett förord till *Minaret 1*, 2006 där han förklarar varför han betecknar sig som ”mohamedan”, snarare än muslim, ”inte för att profeten hette så, utan för att jag heter så. Med det ville jag visa att min tro var högst personlig och inte lättvindigt gick att jämföra med någon annans. För att ytterligare tydliggöra den meningen har jag i rubriken för den här ledaren [Mohamedaner] anpassat stavningen efter mitt personnamn med ’o’ och bara ett ’m’.” Denna starkt individualistiskt färgade ”mohamedanism” finner en referenspunkt, skriver Omar, i en ovan nämnd scen ur Torbjörn Säfves roman där Aguéli kallats till rektor, eftersom han inte besöker söndagsgudstjänsterna:

- ’– Jag ber om befrielse.
- På vilken grund?
- Jag är mohammedan.’

Förutom stavningen med två ’m’ verkar vi vara överens om betydelsen av begreppet; en självständig, fritt sökande och unik personlighet. (Omar 2006)

Säfves gestaltning av Aguéli har uppenbarligen inspirerat Omar. Han nämner själv i slutet av citatet sökandet efter en personlighet som är självständig, fri och unik. I fritänkaren och revoltören Aguéli har Omar i alla olika faser kunnat spegla sig. Men han är inte ensam om att i Aguéli finna ett identifikationsobjekt som tillåter individuella vägar in i islam.

Samtida svenska konvertiters Aguélibilder

Aguéli har alltså spelat en stor roll som identifikationsobjekt för Torbjörn Säfve – som radikal, som sufimuslim och som fritänkare – vilket gestaltas i romanen om konstnären. Denna roman har i sin tur spelat roll för andra konvertiter till islam i Sverige. Mohamed Omar utgjorde ett exempel ovan. Men i möten med svenska konvertiter till islam förs Aguélis namn på tal, och ofta då i samband med just Torbjörn Säfves roman. Inom ramarna för arbetet med denna artikel har vi inte haft möjlighet att varken vidare kvantitativt eller djupare kvalitativt analysera svenska konvertiters relation till Aguéli, men vi har trots allt försökt göra en mindre undersökning som pekar mot några intressanta tendenser som kan ligga till grund för vidare forskning.

I ett försök att komma i kontakt med svenska konvertiter till islam sändes ett mycket enkelt frågeformulär, bestående av nedanstående fyra frågor, till 27 medlemmar på Facebooksidan ”Islam i Sverige” (2017-02-03) som utifrån sina namn kunde antas vara konvertiter.⁴⁶ Dessa informerades alla om vårt projekt och erbjöds anonymitet.

Frågor

1. När och hur kom du i kontakt med Ivan Aguéli/Abd al-Hadi?
2. Vad har Aguéli/al-Hadi betytt för sig som konvertit?
3. Vad hos Aguéli/al-Hadi har tilltalat dig?
4. Hur har din relation till honom förändrats över åren?

Av de 27 personer som kontaktades fick vi endast svar av 10 personer. Sju män och tre kvinnor. Redan den könsbalansen antyder att Aguéli

⁴⁶ Intervjuerna genomfördes av Simon Sorgenfrei

kan ha varit viktigare för manliga konvertiter än för kvinnliga konvertiter i Sverige. Det visade sig också att ingen av de tre kvinnorna sade sig ha inspirerats av Aguéli i konversionsprocessen. Endast en av dem hade överhuvudtaget kännedom om Aguéli, men då som konstnär och inte som muslim. En av de kvinnliga respondenternas svar är talande: ”Hej, vad kul att [ni] vill skriva om honom... Och om jag ska vara ärlig har jag aldrig hört talas om honom...”⁴⁷

Av de sju manliga respondenterna som svarade på frågorna hade sex kännedom om Aguéli, och för fyra av dem sades han ha spelat direkt roll i konversionsprocessen. Två av dem uttryckte dessutom att Torbjörn Säfves roman haft betydelse i processen. Respondent 1 svarade:

Så långt jag kan dra mig till minnes, kom jag i kontakt med sufismen och Ivan Aguéli genom Torbjörn Säfves [sic] författarskap. Så här i retrospekt undrar jag om inte hela min grundläggande islamförståelse bygger nästan uteslutande på Säfves författarskap.⁴⁸

Respondent 1 är den av respondenterna som tillskriver Säfves författarskap och boken om Aguéli störst betydelse för sin identitetskonstruktion som muslim, men som vi ska se nedan är inslag i hans förhållande till den fiktiva gestalten Ivan Aguéli i Säfves roman (liksom andra gestalter och teman i Torbjörn Säfves författarskap) återkommande i respondenternas svar. Den nedanstående analysen av hur Aguéli kan ha spelat roll i deras konverteringsprocesser är strukturerad utifrån några framträdande teman i dessa svar.

⁴⁷ Svar från respondent 7, 2017-02-03

⁴⁸ Svar från respondent 1, 2017-02-03

Aguéli och islam som motkultur

Hos Säfve, och kanske ännu tydligare i fallet Omar, såg vi hur det radikala draget hos Aguéli möjliggjorde för dem att identifiera sig med eller inspireras av Aguéli även i fall där de kan ha intagit positioner som tycks främmande i relation till Aguélis biografi. Hos flera av respondenterna är det också just det radikala draget hos Aguéli som initialt har haft en attraktionskraft, minst lika mycket som hans val att konvertera till islam. Respondent 3 svarade:

[Jag kom i kontakt med Aguéli] runt 2005. Jag tror jag fick höra om honom från en snubbe som också skrev i tidningen *Brand*. Är osäker på om jag först visste att han var sufi, visste att han hade något fuffens för sig men tror jag tänkte att han var mer åt madame blavatsky-hållet [sic]. Men den sidan intresserade mig inte så mycket då. Det var att han sköt en matador, var anarkist och kunde massa språk som var det som intresserade mig. Sedan läste jag Torbjörn Säfves bok. Och fattade hans muslimska sida mer.⁴⁹

Respondenten kommer alltså i kontakt med Aguéli genom en text i den anarkistiska tidningen *Brand*, där han fastnar för Aguélis radikalpolitiska hållning (som bland annat resulterade i att han sköt mot två matadorer – i en aktion mot tjurfäktning – i franska Deuil år 1900), liksom för hans breda språkbegåvning. Han tycks också, enligt denna utsaga, haft kännedom om Aguélis teosofiska intressen eftersom han förknippar honom med teosofins grundare Helena Petrovna Blavatsky (1831–1891). Annars kan vi notera att just Aguéli som esoteriker och teosof är starkt frånvarande i dessa intervjuer – det är som politisk

⁴⁹ Svar från respondent 3, 2017-02-15

radikal och som muslim han framträder.⁵⁰ Svaren antyder att Aguélis konversion till islam hos respondenterna uppfattas som *ett* uttryck för hans radikala hållning, bredvid *andra* uttryck – som anarkismen, djurrättsaktivismen, feminismen. Vidare kvalitativa intervjuer med dessa och ytterligare respondenter skulle kunna utröna i vilken grad konversion till islam bland dem, haft motkulturella uttryck.⁵¹ En liknande motkulturell attraktion finner vi hos respondent 4:

Min första kontakt med Aguéli kan ganska exakt bestämmas till en utställning på Waldemarsudde hösten 2006. Jag lyckades själv missa utställningen, men en god vän var där och talade efteråt i lyriska ordalag delvis om måleriet, men i synnerhet om Ivan Aguéli och hans relation till sufismen. Jag hade under en period börjat intressera mig för islam och sufismen så det passade mig väl. I synnerhet den förtjusande blandning av kompromisslös radikalism och kontemplativ tillbakadragenhet jag fann hos både Aguéli och även Hermelin vid ungefär samma tid.⁵²

Att sufism som ett uttryck för kompromisslös radikalism och kontemplativ tillbakadragenhet i svaret knyts till både Aguéli och Hermelin stärker det motkulturella draget. Den svenske baronen och översättaren Eric Hermelin (1860–1944) har sannolikt en liknande status som Aguéli bland många svenska konvertiter till en sufiskt orienterad islam. Hermelin uppvisar också motkulturella drag som minner om Aguélis. På 1880-talet tog han värvning först i den amerikanska och

⁵⁰ Vilket sannolikt delvis beror på de frågor de presenterades.

⁵¹ För intressant jämförelsematerial rörande konversion till sufism som motkultur, se Köse 2010: 155–156. För ett amerikanskt material se exempelvis Michael Mohammad Knight (2006).

⁵² Svar från respondent 4, 2017-02-21

senare i den brittiska armén och hamnade i Indien där han lärde sig persiska och kom i kontakt med sufisk litteratur. På grund framförallt av alkoholmissbruk spenderade Hermelin långa perioder i fängelse eller på sjukhus och slutligen fick hans familj honom inlåst på St. Lars hospital utanför Lund från 1909 fram till hans död 1944. Under sin långa vistelse på St. Lars översatte Hermelin omkring 10 000 sidor medeltida persisk sufilyrik till svenska vilket innebär att få länder i Europa har mer klassisk persisk sufilyrik översatt än Sverige (om Hermelin, se Lindahl 1976). Hermelins översättningar har nått en större publik genom det urval som sammanställdes av Carl-Göran Ekerwald (f. 1922) i antologin *Den persiska antologin* (1976). Denna har blivit något av en kultbok som getts ut i tre nyutgåvor och sålt i mer än 10 000 exemplar.⁵³

Hos såväl Aguéli som hos Hermelin – som vad vi vet inte konverterade utan tycks ha hållit fast vid sin kristna tradition livet igenom – finns ett radikalt drag. Dessutom liknar de varandra i sina språkintressen och inte minst i att de introducerat sufism för en svensk krets. Även respondent 2 ger uttryck för Aguéli och islam som ett bohemiskt-romantiskt alternativ till en svensk norm. Här är det vagabonden och konstnären Aguéli som står i förgrunden liksom en romantiserad bild av ”orienten”:

Jag kom i kontakt med Ivan Aguéli något år innan jag blev muslim när jag läste mycket om sufismen och orientalisk kultur. Han var en förebild för mig eftersom han gjorde en resa som liknade min egen fast hundra år tidigare. Han var konstnär, åkte till Egypten, blev muslim,

⁵³ Samtal (Simon Sorgenfrei) med Carl-Göran Ekerwald 2016-03-16. För Ekerwalds personliga läsning av Hermelins översättningar av sufipoeten Rumi, se Ekerwald 2016

blev en sufier. Jag blev också intresserad av sufismen genom Ibn Arabi och Rumi, Jag gick på luffen till Turkiet och Egypten och på den resan blev jag också troende muslim. Sedan åkte jag till Damaskus för att studera arabiska och islamisk teologi och bodde precis bredvid Sheikh Mohiuddin ibn Arabis moské och maqam [grav] där jag träffade flera sufimästare i Shadhiliyya tariqan. Som är samma som Aguéli.⁵⁴

Det tycks som att konvertering åtminstone till viss del kan ses som en motkulturell handling – i detta sammanhang dessutom i relation till majoritetssamhällets ambivalenta förhållande till islam. Men som påpekats delar motkulturer eller motkulturella uttryck ofta drag, värderingar och uppfattningar med den majoritetskultur den bryter sig fri ifrån (Gardell 2003: 178). Islam, särskilt sufism, framställs såväl hos Säfve och Omar som hos våra respondenter ofta som något exotiskt och annorlunda det ”vanliga” samhället och livsstilen i Sverige – det är alltså ett motkulturellt uttryck som samtidigt kan sägas dela majoritetssamhällets exotiserande bild av islam som ”det andra”. Hos såväl Säfve, Omar som hos våra respondenter lyfts också ett starkt individualistiskt ideal fram, en värdering som även den får sägas delas med majoritetskulturen.

Att dessa berättelser och dessa konversionsprocesser inspirerade av Aguéli, eller metarepresentationer av Aguéli, bär drag av en exotisk islamsyn och en stark individualism medför att de även kan ses som motkulturella i muslimska sammanhang, där respondenter ger uttryck för ett medvetet val av islamtolkning/praktik, som tycks passa deras önskemål om ett friare och mer rättvist liv. Respondent 1 berättar att den islam han konverterade till ”byggde på ett islam” han mött i Säfves romaner, vilken han beskriver som en ”öppen, pro-sufisk, kärleksbejakande [...] socialistiskt färgad islam”. Men, skulle det visa sig, denna

⁵⁴ Svar från respondent 2, 2017-02-15

islam kontrasterade inte endast mot svensk majoritetskultur, utan även mot viss muslimsk kultur:

Som ny konvertit hamnade jag socialt ganska snabbt i det jag idag skulle identifiera som muslimska fromhetsrörelser. Under ca tre års tid blev Säfwe [sic], Aguéli och Ibn Arabi ett slags hemliga vanor med mig då jag ganska fort kom att förstå att den typen av islam som de representerade inte alls var uppskattad i fromhetsrörelserna. Ett särskilt starkt minne är hur jag arrangerade en visning av en svensk dokumentär om Säfwe, på en moské i Stockholm. När dokumentären visade författaren på en studentpub, drickandes ett glas öl under konversation med en vacker ung studentska, så tyckte moskéarrangören att det räckte och stängde bryskt av videon.⁵⁵

Respondenten beskriver alltså hur hela hans islamförståelse har sin grund i Säfves romaner om Aguéli och Ibn Arabi, och att denna islamsyn sedan krockar när han hamnar i vad han beskriver som en muslimsk fromhetsrörelse. När den islam respondenten konverterat till inte motsvarar den islam han möter då han närmar sig andra muslimer, blir de metarepresentationer Säfve skapat i sina romaner för honom ”hemliga vanor,” en individualistisk, motkulturell enklav även i den muslimska miljö där han hamnat. Åter igen alltså Aguéli som motkulturellt fenomen, först gentemot vad som upplevs som normativ svenskhet – och sedan gentemot konservativa islamtolkningar.

Aguéli som föregångare och muslimsk förebild

I några av dessa svar citerade ovan ser vi alltså hur Aguéli som muslim och sufi spelar roll som förebild och föregångare. Att en berömd svensk

⁵⁵ Svar från respondent 1, 2017-02-03

som Ivan Aguéli redan på 1800-talet konverterat till islam, och ska ha blivit initierad i en sufiorden, tycks kunna skapa känslor av såväl stolthet som kontinuitet. En respondent svarar att han uppskattar Aguéli i den annars "rätt så anti-muslimska" svenska debatten. Han finner det positivt att "en så stor konstnär och tänkare var både svensk och muslim" och understryker att han var en "sufi-shaykh som hade mycket stort inflytande över många muslimers islam."⁵⁶ Respondent 6 talar om Aguéli med "en viss stolthet eller känsla av sammanhang".⁵⁷ Konvertiter, menar han, är i regel ganska ensamma, varför Aguéli erbjuder en känsla av avlägsen gemenskap. Även respondent 3 finner i Aguéli en förebild som hjälpt honom att forma en egen islam som fungerar i hans svenska sammanhang. Att Aguéli var "mer eller mindre ett [muslimskt] helgon" medförde för respondenten att han kunde "bygga något kring honom" när han ville skapa "en svensk islamisk/muslimsk identitet".⁵⁸ I vilken mån Aguéli faktiskt accepterades som muslim av andra muslimer i Egypten under hans år där har vi lite kunskap om, och mycket lite tyder på att han skulle ha uppfattats som ett helgon i den miljön. Snarare är det i senare, västerländska esoteriskt-sufiska miljöer denna föreställning om Aguéli trätt fram (Sedgwick 2004). Återigen är det alltså en metarepresentation av Aguéli, som får fungera som förebild och identifikationsobjekt för en senare svensk konvertit till islam.

I respondent 3:s svar lyfts också Aguélis universalistiska religionsförståelse fram som en tillgång, i konstruktionen av en muslimsk identitet som passade respondentens livssituation:

⁵⁶ Svar från respondent 5, 2017-02-15

⁵⁷ Respondent 6, 2017-02-06

⁵⁸ Svar från respondent 3, 2017-02-15

Mitt muslimska samhälle låg på Hisingen. Hos den bosniska grannen där åt jag baqlava och firade bajram [högtiden efter fastemånaden ramadan] första gången som 4–5 åring. Muslimerna under uppväxten var från Balkan. Och en och annan turk. ... Vi i Biskopsgården mixade allt. Språk, mat och varför inte religion? Ivans universella idéer slog an just därför, kan jag tänka mig. Den perennialistiska tanken (perennialism som jag dock annars är kritisk till på många sätt) att alla vägar är autentiska men att man får ta och bestämma vilken exoterism som man följer ledde till att jag la fokuset på islam eftersom jag kände att islam gick att se som den senaste uppenbarelse och därmed kunde jag behålla så mycket som möjligt av allt :-)

I respondentens svar framträder på ett intressant sätt hur Aguéli blev en förebild för en islam som kunde fungera i en mångkulturell, europeisk eller lokal svensk miljö, och det genom den universalism eller perennialism som odlats vidare av efterföljare till Aguéli som René Guénon (1886–1951), Frithjof Schuon (1907–1998) och i Sverige Tage Lindbom (1909–2001) och Kurt Almqvist (1912–2001) (Carleson 2016, Sedgwick 2004). Härigenom möjliggjorde Aguéli vad respondenten uppfattar som en svensk islam:

Ivan är en självklar bit av svensk islam. Jag och frugan har åkt och gjort ziyara [vallfärdsbesök] vid hans grav. Det kändes som en bra grej som muslim i Sverige att göra. Varför åka till Afrika eller Mellanöstern när man kan åka till Sala? Jag brukar alltid berätta om Ivan för nya invandrade muslimer. Om man måste känna något så känner jag mer för honom än onåbara awliya [gudsvän, helgon] från typ... Irak eller Egypten.⁵⁹

⁵⁹ Svar från respondent 3, 2017-02-15

Aguéli – eller snarare föreställningar om Aguéli – har för respondenten kunnat fungera vägledande och som inspiration i skapandet av en kontextualiserad islam, i en Göteborgsförort där människor med olika etniska och religiösa bakgrunder kommer samman. Det blir en tillåtande islam, en sufism som erbjuder respondenten att välja och vraka, men samtidigt ha en egen, svensk, muslimsk identitet. Det exotiskt-orientaliska är närmast frånvarande i respondentens svar. Istället framstår det som en tillgång att ha en sufigrav i Sala att besöka, snarare än i Egypten. Det provinsiella och det lokala kan på så vis ges en roll i dessa konvertiters religionsutövning. De kan förhålla sig helt fria från sufiordnars regelverk och traditionella vallfärdsbesök, vilket tycks vara en dragningskraft som många konvertiter finner i (Säfves) Aguéli.

Härigenom finns drag i närmandet till Aguéli som vi känner igen från andra uttryck för sufism i väst, eller vad som ibland kommit att kallas västerländsk sufism, där anslutning till shariaorienterad islam varit mindre framträdande och istället har universalistiska och religionsteologiska drag dominerat (se exempelvis Sedgwick 2017, Westerlund 2004).

Även respondent 4 har utvecklat sin relation till Aguéli, från det motkulturella till ett identifikationsobjekt som för honom möjliggör en mer harmonisk islamtolkning som han som svensk konvertit kan känna sig bekväm med:

Som sagt var det till en början Aguélis kompromisslösa personlighet som tilltalade mig. På den tiden var det viktigt för mig att vara politiskt radikal, gärna med ett ganska individualistisk färgat perspektiv, och även att vara *sann* i varje situation. Av många olika skäl hade jag dragits närmare och närmare ett religiöst synsätt, men ville gärna behålla den här radikalismen som jag såg som en viktig del av min personlighet. Då passade Aguéli perfekt. Man kunde vara båda!

Aguéli har givetvis varit viktig i så måtto att varje konvertit antagligen söker efter någon slags föregångare, någon att följa i fotspåren. Så även jag.⁶⁰

Att Aguéli – så som han uppfattas av respondenten – erbjuder en möjlighet att skapa en individualistiskt färgad islam, sannare än att underkasta sig ett regelsystem bidrar till känslan av att vara *sann*. Här kan vi notera hur upplevelsen av autenticitet för respondenten tycks ligga i den personliga och individuella utformningen av religion, snarare än i underkastandet av en tradition. Det kan tas som ytterligare ett exempel på hur det motkulturella – radikalismen, konversion till islam – samtidigt delar majoritetskulturens värdesättande av individualism, och emotionellt förankrad autenticitetssträvan (Taylor 1992). Även respondent 1, som alltså kan sägas använda Aguéli som motkulturellt identifikationsobjekt gentemot såväl majoritetssvenskar som gentemot (vissa) andra muslimer, använder Aguéli för att finna en balans och ett islam han personligen kan identifiera sig med:

Till en början försökte jag omfamna moskéns och fromhetsgruppens islamförklaring. Det fanns ett rent och sant islam, och den omfattade absolut inte Aguéli och Ibn Arabi...Efter ca tre års försök att bli den gode och fromme muslimen jag förväntades vara ... så kollapsade hela det personlighetsbygget. Jag fann det helt enkelt omöjligt att vara muslim på några andra kriterier än de jag själv satte upp ...⁶¹

I respondentens svar ser vi en konflikt mellan olika sätt att förhålla sig till religiös tradition, att underkasta sig externa auktoriteter och kol-

⁶⁰ Svar från respondent 4, 2017-02-21

⁶¹ Svar från respondent 1, 2017-02-03

lektiva uttolkningar, och ett mer individualistiskt förhållningssätt där man tar sig större friheter att själv uttolka och värdera traditionen.⁶² Vi kan se hur respondenterna i denna bild av muslimen Aguéli ser en motkulturell position de kan identifiera sig med, men att denna kan stå i opposition såväl mot majoritetssamhället, som mot andra muslimska positioner. Aguéli erbjuder en individualistisk islamtolkning, vilket av respondenterna kan upplevas som minst lika sann som en anpassning till kollektivistiska traditioner. Det komplexa i Aguélis, i alla fall fiktiva, personlighet erbjuder också vägar att komma tillrätta med, eller åtminstone bearbeta egna komplexa livssituationer och reflektioner kring den egna identiteten. Aguélis biografi, liksom representationer av denna, hjälper dem att orientera sig som konvertit i olika muslimska sammanhang och att samtidigt utveckla vad de kan uppleva som en svensk islam.

Avslutande ord

Som vi sett ovan har flera respondenter kommit i kontakt med Aguéli genom Säfves roman. Det gäller exempelvis respondent 1. Han berättar att den första av Säfves böcker han kom i kontakt med var *Molza, Älskaren* (1988), vilken han läste när han gick på högstadiet, och gick sedan vidare med romanen *Jag brinner* (1984) om den sovjetiske diktaren Vladimir Majakovskij samt boxningsromanerna *Siki* (1977) och *Gorilla* (1986). Först därefter, berättar han, läste han Säfves två historiska romaner med ett tydligt fokus på islam och sufism, romanen om Ibn Arabi med titeln *Var inte rädd* (1992) och *Ivan Aguéli: En roman om frihet* (1981).

⁶² För analys av inferentiella och deferentiella hållningar till sufism och islam i en samtida amerikansk sufirörelse, se Sorgenfrei 2013: 81–82

Då Säfwe blev en så viktig författare för mig under tonårens formativa period blev tre teman i hans författarskap också centrala för hur jag ville modellera mig som människa. Kärlek, boxning och islam, inte minst då genom de historiska karaktärer som Säfwe skriver fram i sina romaner. Min initiala kontakt med Aguéli är således som fiktiv karaktär.⁶³

Även respondent 3 reflekterade kring att romanen är skönlitterär och att ”Säfve kanske beskrev Ivan så som han ville att Ivan skulle vara”.⁶⁴ Det tyck alltså finnas en, i alla fall retrospektiv, medvetenhet om romanens huvudfigur som en metarepresentation, och att man i alla fall initialt modellerat sin muslimska självidentifikation efter en fiktiv karaktär. Vad en sådan insikt kan få för konsekvenser i det vidare identitetsskapandet har vi inte haft möjlighet att analysera inom ramarna för denna artikel, men det kan vara ett tema att återvända till.

Utifrån presentationen av romanen och det magra intervjumaterialet presenterat i föreliggande artikel kan vi inte dra några generella slutsatser om Aguélis betydelse för svenska konvertiter till islam. Samtidigt är det möjligt att presentera några hypoteser och tendenser, som skulle kunna ligga till underlag för vidare studier. En tendens är att Aguéli verkar spela en större roll för män som konverterat till islam än för kvinnor. En annan tendens är att Aguéli som radikal, som motkulturellt element, verkar ha spelat en roll för dessa konvertiter. Många har konverterat i sena tonåren eller tidiga 20-årsåldern, och kanske har även den unga åldern och sökandet efter en identitet påverkat deras attraktion. Aguéli, liksom islam och sufism generellt, kan hos dessa unga konvertiter bli uttryck för en motkulturell attityd

⁶³ Svar från respondent 1, 2017-02-03

⁶⁴ Svar från respondent 3, 2017-02-15

gentemot det samhälle de levde i då de konverterade och de förväntningar som omgav dem. Konvertiter till islam i västvärlden kan alltså ses som en del av en motkulturell rörelse. Detta kan jämföras med konservativa motkulturer, till exempel ungdomar som engagerar sig i evangeliska kyrkor och anammar en konservativ livsstil, eller svenska konvertiter som blir aktiva i salafistiska grupper och tar avstånd från majoritetssamhället (Moberg 2013; Zackariasson 2016; Olsson 2014). Ett missnöje med det samhälle man lever i kan motivera konvertering. Att konvertera blir då ett sätt att ta avstånd från normer och värderingar som omger en och skapa eller ansluta sig till andra meningssystem (Paloutzian 2014, Yang och Abel 2014).

Även om många konvertiter ger uttryck för en kritik mot västliga samhällens ideal rörande individualism och sekularism, tycks dessa ideal också möjliggöra för dem att anamma en ny identitet. Samtidigt som de kan dra nytta av, och utmana, vissa ideal i det västliga samhället, så hamnar de även ofta i en slags liminal situation, där det inte alltid är helt enkelt att anpassa sig till en religiös traditions givna ramar och auktoritetsstrukturer.⁶⁵

Respondenterna i denna artikel tycks dock ha valt en inspirationskälla som ger dem stor frihet att definiera för sig själva vad islam är eller ska vara. Det är inte en organiserad subkultur som framstår utan tycks framförallt utgöra individuella uttryck för religion (Zebiri 2008). Härigenom ansluter de sig till vad som beskrivits som en stark trend under 1900-talet, en religiös liberalisering, som kännetecknas av en ökad individualism och valfrihet (Lynch 2007, Beyer 1994), individuell och känslö- eller upplevelseinriktad livshållning i kontrast till religion, som förknippas med institutioner, ritualer och dogmer (Fuller

⁶⁵ För liknande observationer vad rör krockar mellan individualism och kollektivism i konversionsprocesser till sufimiljöer, se Yarosh 2017

2001). Denna hållning – att prioritera den subjektiva upplevelsen framför externa auktoriteter – har karaktäriserats som ”det moderna samhällets massiva subjektiva vändning” (Taylor 1991: 26).

Islamforskaren Kate Zebiri menar att då konvertiter medvetet agerar som kritiker och lever ut den kritiken genom sina egna liv, kan det ses som motkulturella handlingar. Samtidigt är individualism en central del av motkulturalism, och att då anamma en religiös tolkningsram blir snarare konformistisk. Men genom att välja (Säfves) Aguéli som ”auktoritet” kan konformism undvikas och individualism bejakas (Zeberi 2008: 248).

Det tycks som att Säfves roman påverkat mångas uppfattningar av Aguéli, som i boken framstår som en freds- och frihetssträvande gestalt, som inte slår fast några dogmer. En sådan gestalt kan sannolikt få en stor attraktionskraft för de som vill utforska en egen väg att gå genom livet, utan att bli en rigid norm för hur man ska leva sitt liv; en inspirerande gestalt som samtidigt passar väl in i ett individualistiskt och sekulariserat samhälle som det svenska.

Referenser

- Carleson, Robert (2016). ”Traditionalism in Sweden”. sid. 624–629 i Bogdan, Henrik & Hammer, Olav (red.) (2016). *Western Esotericism in Scandinavia*. Leiden: Brill.
- Ekerwald, Carl-Göran (2016). *Vreden och begäret: introduktion till Rumi*. Farsta: Molin & Sorgenfrei.
- Gardell, Mattias (2003). *Rasrisk: rasister, separatister och amerikanska kulturkonflikter*. [Ny, utök. utg.] Stockholm: Natur och kultur.
- Gauffin, Axel (1940–1941). *Ivan Aguéli: människan, mystikern, målaren*. Stockholm: Sveriges allmänna konstförening.
- Knight, Michael Muhammad (2006). *Blue-Eyed Devil: a Road Odyssey through Islamic America*. New York: Autonomedia.
- Moberg, Jessica (2013). *Piety, Intimacy and Mobility: a Case Study of Charismatic Christianity in Present-day Stockholm*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet och Huddinge: Södertörns högskola.

- Olsson, Susanne (2014). "Swedish Puritan Salafism - a *hijra* within," sid. 71-92 i *Comparative Islamic Studies*, 8:1-2. 2012/2014, 71-92.
- Omar, Mohamed (2005). *Tregångare*. Stockholm: Ruin.
- Omar, Mohamed (2006). "Mohamedaner". *Minaret – tidskrift för svensk muslimsk kultur*, 1:2006.
- Omar, Mohamed (2006). "O tempora, o mores". *Minaret – tidskrift för svensk muslimsk kultur*, 4:2006.
- Omar, Mohamed (2007). "Den skrivande dervischen. Samtal med Torbjörn Säfve". *Minaret – tidskrift för svensk muslimsk kultur*, 4:2007.
- Omar, Mohamed (2012). *En opieätares bekännelser*. Uppsala: Aguéli.
- Omar, Mohamed (2017). *Antikalifen III – bort och hem igen*. Uppsala: Aguéli.
- Raymond F. Paloutzian (2014). "Psychology of Religious Conversion and Spiritual Transformation" sid. 209-239, in Rambo, Lewis R. & Farhadian, Charles E. (red.), *The Oxford Handbook of Religious Conversion*.
- Safi, Omid (2003). *Progressive Muslims: On Justice, Gender, and Pluralism*. London: Oneworld Publications.
- Sedgwick, Mark J. (2004). *Against the Modern world: Traditionalism and the scret Intellectual History of the Twentieth Century*. New York: Oxford University Press.
- Sorgenfrei, Simon (2013). *American Dervish: making Mevlevism in the United States of America*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Säfve, Torbjörn (1987) [1981]. *Ivan Aguéli: en roman om frihet*. Stockholm: Prisma.
- Taylor, Charles (1992). *The Ethics of Authenticity*. Cambridge: Harvard University Press.
- Wennersten, Wilhelm (1917). *Gotlänningen*, 1 december 1917.
- Wessel, Viveca (1988). *Ivan Aguéli: porträtt av en rymd*. Stockholm: Författarförlaget.
- Westerlund, David (red.) (2004). *Sufism in Europe and North America*, 1st ed, London: RoutledgeCurzon.
- Yang, Fenggang & Abel, Andrew (2014). "Sociology of Religious Conversion", sid. 140-163 i Rambo, Lewis R. & Farhadian, Charles E. (red.). *The Oxford handbook of religious conversion*, 2014.
- Yarosh, Oleg (2017). "Problems of study of conversions to Islam in the Sufi communities in the West: socio-cultural context, institutions, charisma." sid. 72-87 i: *Islamology: Journal for Studies of Islam and Muslim Societies*, vol. 7 (1).
- Zackariasson, Maria (2016). *Gemenskapen: deltagande, identitet och religiositet bland unga i Equmenia*. Farsta: Molin & Sorgenfrei.

Zebiri, Kate (2008). *British Muslim Converts: Choosing Alternative Lives*. Oxford: Oneworld Publications.

Onlinematerial

<https://nyailconvito.wordpress.com/2015/02/19/vem-ar-steampunk-agueli/> (besökt 2017-08-24)

<https://detgodasamhallet.com/2015/05/22/nar-jag-blev-antikalifen/> (besökt 2017-08-24)

<https://detgodasamhallet.com/2015/11/22/karleken-vann/> (besökt 2017-09-27)

<http://www.expressen.se/kultur/gaza-har-gjort-mig-radikal/>, (besökt 2017-08-24)

http://expo.se/2009/mohamed-omar-planerar-antisionistisk-kongress_2733.html, (besökt 2017-08-24)

<http://www.riktpunkt.nu/2013/06/turkiet-dra-at-helvete-akp/>, (besökt 2017-08-24)

<https://detgodasamhallet.com/2016/02/17/tillbaka-till-framtiden/>, (besökt 2017-08-24)

<http://nwt.se/karlstad/2017/03/04/det-ar-inte-muslimerna-jag-har>, (besökt 2017-08-24)

<http://www.norstedts.se/bocker/106131-ivan-agueli>, (besökt 2017-06-13)

https://www.youtube.com/watch?v=IQLL_0IX7OE (besökt 2017-09-11)

Opublicerat material

Samtal (Simon Sorgenfrei) med Carl-Göran Ekerwald, 2016-03-16

Svar från respondent 1, 2017-02-03

Svar från respondent 2, 2017-02-15

Svar från respondent 3, 2017-02-15

Svar från respondent 4, 2017-02-21

Svar från respondent 5, 2017-02-15

Svar från respondent 6, 2017-02-06

Svar från respondent 7, 2017-02-03